

EĞİTSEL FİZİK MEKAN KULLANIMINDA VERİM VE ETKİLİLİĞİN SAĞLANMASI

Dr. Nurettin ŞİMŞEK*

GİRİŞ

Bu yazıda, eğitsel fizik mekan yetersizliği sorunu ve bu sorunun çözümü konusundaki girişimlerin; çeşitli boyutları ile, eğitim teknolojisi açısından tartışılması amaçlanmaktadır. izleyen üç bölümün ilkinde evrensel düzeyde eğitimde kaynak sorunu çeşitli boyutları ile irdelenmekte, bu konu ile ilgili girişimler tanıtılmakta ve konunun eğitim teknolojisi ile ilişkisi kurulmaktadır. İkinci bölümde eğitimde kullanılan temel kaynaklardan birisi olarak okul binalarının kullanımını evrensel ve ulusal düzeylerde inceleme konusu yapılmakta, sorunlar ve çözüm girişimleri belirlenmektedir. Son bölüm ise yazının kısaca özetlenmesi, Türkiye’de okul binası yetersizliği sorununun çözümü ve okul binalarının kullanım etkinliğinin artırılmasına yönelik önerilere ayrılmıştır.

EĞİTİMDE KAYNAK SORUNU VE EĞİTİM TEKNOLOJİSİ

Bir toplumsal sektör olarak eğitimin; gücüne göre, belli düzeylerde bütün toplumlar için zorunlu bulunma ve sosyal değişimlerden en çok etkilenen kurumlardan birisi olma gibi özellikleri vardır.

“Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak isten-dik değişiklik meydana getirme süreci...” (Ertürk; 1986, s.12) olarak tanımlanan eğitimin temel amacı, birey yeteneklerinin kendisi ve içinde bulunduğu toplum için dengeli ve uygun şekilde geliştirilmesidir (Alkan; 1979, s.4).

Bu amaca yönelik eğitim etkinliklerinin ilk insanlara kadar uzanan bir geçmişi vardır. Birey ve toplum gereksinimlerini karşılamaya yönelik eğitim etkinlikleri ilk insanlardan bu yana gelişmişlik düzeyleri ne olursa olsun, bütün toplumlarda sürdürülmektedir. Başlangıçta örgün olmayan,

---

*Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü Eğitim Teknolojisi Anabilim Dalı

informal yollarla, belli kişi ve gruplar tarafından gerçekleştirilen eğitim girişimleri; günümüzde genellikle örgün kurumlardan oluşan eğitim sistemleri aracılığı ile, devlet tarafından ele alınmaktadır.

Evrensel düzeyde bakıldığında, gerek nüfus ve eğitime yönelik sosyal istemin, gerekse ülkelerin eğitilmiş insana olan ihtiyaçlarının hızla artmasından dolayı, günümüzde eğitim kurumlarının, verdikleri hizmeti bütün toplumu kapsayacak şekilde yaygınlaştırmaları gerekmektedir. Bu durum eğitimi bütün toplumlarda en önemli hizmetlerden birisi durumuna getirmiş; mevcut finansman ve organizasyon yöntemleri ile eğitim sistemlerinin kullandıkları toplumsal kaynakların sürekli ve hızlı bir biçimde artırılması gereksinimi ortaya çıkmıştır.

Oysa ki, günümüzde eğitim hizmetleri bütün ulusların ekonomik yaşamlarında, zaten en büyük harcama kalemlerinden birisidir (Alkan; 1990, s.13). Birçok ülkede devlet bütçesinden eğitime ayrılan pay, ulusal savunma için ayrılan paydan daha fazladır. Kaldı ki bir ülkede eğitim için kullanılan kaynaklar, yalnızca devlet bütçesinden ayrılan paylardan ibaret olmayıp; çeşitli kurum ve kuruluşlar, aileler ve toplumun çok değişik kesimlerinin bu alan için kullandığı insangücü ve mali kaynakların toplamıdır.

Yakın zamana kadar hemen bütün ülkelerde eğitime ayrılan kaynakların gittikçe daha fazla oranlarda artırılması yolundaki çabalar devam etmiştir. Günümüzde bu çabaların yavaşladığına ilişkin bir belirti de bulunmamaktadır.

1950-1965 yılları arasındaki onbeş yıllık dönemde OECD ülkelerinde ulusal gelire göre eğitim harcamalarının esnekliği 1.2 ila 2.0 arasında gerçekleşmiştir (Williams; 1977, s.32). Bunun anlamı şudur: Bu dönemde sözkonusu ülkelerde eğitim için yapılan harcamalar ulusal gelirden yaklaşık iki kat daha hızlı artmıştır.

Avrupa Topluluğu ülkeleri, uzun dönemli eğitim sorunlarının çözümüne yönelik girişimlerde birlikte hareket etme eğilimindedirler. Bu eğilimin göstergesi olarak birtakım projelere girilmiş bulunmaktadır. ERASMUS, COMMET, TEMPUS ve LINGUA sözkonusu projelerin en önemlilerindedir. Bunlardan yalnızca ERASMUS ve LINGUA için ayrılan kaynaklar, şimdiye kadar Avrupa Topluluğu'nda eğitim için kullanılan kaynakların toplamından bir kaç misli daha fazladır. Keza eğitim için ayrılan bütçe, Topluluk bütçesinin % 4'ünü oluşturmaktadır (Pack; 1990, s.94-100).

Bununla birlikte bir süreden beri bütün dünyada eğitim için ayrılan kaynaklardaki hızlı artışı devam ettirebilmenin oldukça zorlaştığı anlaşılmaktadır.

“... Pek çok ülkede eğitime ayrılan paylar tavanına ulaştı; diğer kalkınma amaçlarından ve hizmetlerinden vazgeçmeden eğitim sektörüne daha fazla pay ayırmak imkânsız hale geldi.” (Bülbul; 1988, s.395).

Türkiye’de Cumhuriyet döneminin hemen tamamında eğitime ayrılan kaynaklar yetersiz görülmüş, bir türlü istenen düzeye çıkarılamamıştır. (Baloğlu; 1990, s.229). Sorun bununla da kalmamış, eğitim bütçelerinde yıllara göre gerçekleştirilen düşüş ve artışlar açık bir istikrarsızlık göstermiştir. Örneğin, 1950-1970 yılları arasında devlet bütçesi içinde eğitim bütçesinin payı % 11’den aşağı düşmemişken; bu pay 1968’de 15.7’ye ulaşmış; 1971’de birden bire 12.2’den 4.6’ya düşmüştür. 1974’te 18.8 iken, 1987’ye kadar 8.53’e kadar düşmüş (Bursalıoğlu, 1988, s. 390 ve Toprak; 1978, s.191), 1988 yılında ise küçük bir artışla 8.8’e çıkarılabilimiştir (M.E.G.S.B., 1989 s.34).

Onikinci Milli Eğitim Şurası Finansman Komisyonu Raporu’nda da belirtildiği gibi, ülkemizde eğitim bütçelerinin istenen düzeye çıkarılmasından dolayı eğitim sistemimizde şu sorunlar, hemen her zaman kendini göstermiştir (M.E.G.S.B.; 1989, ss. 461-462):

1. Beş yıllık kalkınma planlarında öngörülen okullaşma hedeflerine ulaşmada önemli yetersizlikler,
2. Uluslararası standartların çok üstünde, kalabalık sınıflarda öğretim yapılmasının kaçınılmaz bir hal alması; bina tesis ve donanım yetersizliğinin her geçen gün artması,
3. Finansman yetersizliğini gidermek amacıyla bütçe dışı kaynakların zorlanması ve bu eğilimin neden olduğu yönetici-vatandaş anlaşmazlıklarının rahatsız edici boyutlara varması,
4. Her geçen gün yoğunlaşan biçimde devam eden, bakımsız ve onarımı yapılamayan okul binaları sorunu.

Bununla birlikte yakın zamana kadar ülkemizde gerek cari gerekse sabit fiyatlarla, eğitime ayrılan bütçelerdeki ortalama artışlar, ulusal gelirimizdeki ortalama artışlardan daha büyük olmuştur (Toprak, 1978, s.189). Kaldı ki eğitime ayrılan kaynakların mutlak olarak olmasa bile görece değer olarak yetersizliği bütün gelişmekte olan ülkelerde görülebilen bir olgu olup; bu sorunun sözkonusu ülkelerin sahip olduğu koşullarda çok kısa zamanda girilebilmesi oldukça güçtür (Madu; 1989, s.120). Buna karşın Türkiye’de konsolide devlet bütçesinden eğitime ayrılan pay 1991 yılında % 18.4 olmuş ve ilk defa bu yıl ulusal eğitim bütçesi, ulusal savunma bütçesini geride bırakmıştır (Milliyet Gazetesi, 28 Ocak 1991, s.11).

Yapılan açıklamaların da ortaya koyduğu gibi günümüzde hemen bütün ülkelerde eğitim sistemleri, hizmetin hızla yaygınlaştırılması gereksinimine karşılık; kaynakların kıtlığı ve istenen düzeyde kaynak tahsisinin aşırı zorluğu gibi çift yönlü bir kriz ile karşı karşıyadırlar.

Bütün dünya uluslarının aşmak zorunda oldukları bu çift yönlü kriz karşısında değişik yer ve zamanlarda çeşitli önerilerin geliştirildiği, girişimlerde bulunulduğu gözlemlenmektedir. Eğitime ayrılan kaynakların en azından kısa dönemde istenen düzeyde artırılmasının mümkün olmadığı anlaşılınca geriye şu seçenekler kalıyordu (Bülbül; 1988, s.396).

1. Hedef kitleyi küçültmek (öğrenci sayısını azaltmak),
2. Verim ve etkililiği arttırmak,
3. Nitelikten fedakarlık edip, okulların öğrenci kapasitelerini arttırmak,
4. Kamu kaynakları dışında yeni kaynaklar yaratmak.

Bütün toplumlarda eğitimin demokratizasyonu eğilimlerinin giderek yaygınlık kazandığı bir dönemde öğrenci sayılarını azaltmak düşünülemezdi. Niteliği gözardı ederek yalnızca eğitim kurumlarının kapasiteleri arttırmaya yönelik girişimler ise uzun dönemde daha da içinden çıkılmaz sorunlara zemin hazırlamış, başarısızlıklarla sonuçlanmıştı. Buna karşılık çeşitli ülkelerde özellikle politikacıların tercih ettiği bu tür uygulamalar kalıcı çözümler olamamalarının ötesinde, uzun yıllar devam eden olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye’de bir dönem denenmiş olan YAYKUR uygulamaları; bu yöndeki girişimlerin tipik örneklerinden birisi olma özelliği göstermektedir.

Eğitim için ek bütçeler yaratmaya yönelik girişimler ise kendi başlarına bir çözüm olma özelliği taşııyordu. Çünkü eğitime ayrılan kaynakların artırılması, eğitim sorunlarının çözümünü için kendi başına bir çözüm olmayıp, bu girişimlerin etkili finansman ve organizasyon yöntemleriyle desteklenmesi gerekiyordu. Bu durumda eğitimin verim ve etkililiğini arttırmak önemli ve gerçekçi bir seçenek olarak gündeme gelmiş bulunuyordu.

Bir eğitim sisteminin verimliliği, sisteme giren öğrencilerle mezun olan öğrencilerin sayı ve niteliği ile; eğitim sisteminin mezun ettiği öğrencilerin sayı ve niteliğinin, toplumun ihtiyaç duyduğu insan gücünün sayı ve niteliği arasındaki ilişkiler tarafından belirlenir. Etkililik ise eğitime ayrılan kaynaklarla, eğitim sisteminin verimliliği arasındaki ilişkilere bakılarak ortaya konulabilir. Eğitimde etkililiğin sağlanması, niteliği sabit tutarsak; aynı kaynaklarla daha fazla öğrenciye hizmet verebilme ya da öğrenci sayısını sabit tutarsak aynı kaynaklarla, daha nitelikli hizmet verebilmeyi gerektirir (Bülbül; 1988, s.398).

Bütün dünyada bir süreden beri eğitim kurumları birçok yönlerden eleştirilmekte; eldeki kaynakları en üst düzeyde kullanamama, etkili finansman ve organizasyon yöntemleri geliştirememeye, kıt durumdaki kaynakları kullanıma aktaramama, sonuçta da kaynak israfına neden olma ve eğitimin verim ve etkililiğini gereken düzeye çıkaramama ile itham edilmektedirler (Williams; 1977, s.37).

Başka bir söyleşiyle; kaynak kıtlığına karşılık, hizmetin yaygınlaştırılması gereksinimi ve eğitim kurumlarının bunu başaramaması tartışılmaya başlanmıştır. Sorunun daha çok, kaynak kullanımı ile ilgili uygulama biçimi ile beslendiği yönünde bir görüş gelişmiştir. Bu yeni anlayış, eğitim kurumlarının kaynak kullanımında uyguladıkları yaklaşımların sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Tartışılan temel soru aşağı yukarı şudur: Acaba eğitim kurumları kendilerine tahsis edilen mevcut kaynaklarla daha fazla bireye eğitim hizmeti veremezler mi? Yani bu kurumlar sahip oldukları binaları, personeli, araç, gereç ve donanımları, şimdi olduğundan daha fazla bireyin yararına sunamazlar mı?

Dikkat edilirse bu sorun, temelde bir teknoloji sorunudur. Eğitimle ilgisinden dolayı da, doğrudan doğruya eğitime özgü bir teknoloji olan eğitim teknolojisini ilgilendirmektedir.

Eğitimde her türlü kaynağın bu arada özellikle gerek eğitim araçlarının en büyüğü ve ortamlar sisteminin en klasik öğelerinden birisi; gerekse çok önemli harcamalar yapılarak elde edilebilen bir kaynak olan okul binalarının, eğitimde kalite düşüşüne neden olmayacak, ama hizmetin yaygınlaştırılmasına da katkı sağlayacak şekilde kullanımı sorunu, çağdaş bir eğitim bilimi olan eğitim teknolojinin temel uğraş alanlarından birisidir.

Bilindiği gibi teknoloji -alan ayrımı olmaksızın- üç temel unsuru kapsar (Şimşek; 1988, s.6):

a) *Teknik Bilgi*: Bu unsur bir anlamda teknolojinin kuramsal alt yapısı, temel dayanağı, çıkış noktasıdır. Her türlü teknolojinin diğer unsurları, temel fikirlere dayanmak zorundadır.

b) *Maddi Unsur*: Herhangi bir teknoloji alanında kullanılan araç, gereç, ekipman gibi öğeler ilgili teknolojinin donanım boyutunu oluşturur.

c) *Yönetim Unsuru*: Teknolojinin teknik bilgi ve maddi unsurlarına işlerlik kazandıran, yönetim unsurudur. Donanım unsurlarının, kuramsal bilgilere uygun, en işe yarar ve ekonomik şekilde işe koşulması ile ilgili çabalar, teknolojinin sevk ve idare (yönetim) unsurunu oluşturur. Yönetim unsuru teknolojinin süreç boyutunu oluşturur.

Teknoloji konusundaki bu genel yaklaşım, özel bir teknoloji olan eğitim teknolojisine de uyarlanabilir. Temelde eğitim teknolojisi de yukarıda açıklanan üç boyuttan oluşmaktadır.

Eğitim Teknolojisinin üç temel boyutu vardır ve bu boyutları birbirinden soyutlamak olanaksızdır. Eğitimle ilgili temel kuramlar, teorik düşünceler, bilimsel araştırmalarla ulaşılan bilgiler, eğitim teknolojinin kuramsal boyutunu oluşturur. Eğitim alanında kullanılan her türlü teknik araç, gereç ve ekipman donanım; donanıma işlerlik kazandıran ilke, strateji ve kurallar ise süreç boyutunu oluşturur. Bu üç boyuttan en çok birisini dikkate almayan bir uygulama, ideal bir eğitim teknolojisi anlayışı ile bağdaşmaz (Percival and Ellington; 1988, ss.15-16). Esasen eğitimde teknolojik araç, gereç kullanımı ile eğitim teknolojisini aynı görmek doğru değildir. Böyle bir anlayış, eğitim teknolojisinin bütünlüğüne ters düşmektedir (Hızal; 1983, ss. 284-285).

Percival ve Ellington, bu tür anlayışların varlığını eğitim teknolojisi alanındaki çağdaş gelişmeleri anlayamama, eğitim teknolojisi alanının bütünlüğünü görememe ve eğitim teknolojisinin iyi tanınmamasına bağlamaktadırlar. Bu iki yazar, eğitimde araç gereç kullanımı ile eğitim teknolojisini özdeş görmeyi eksik bir teknoloji anlayışı olarak tanımlamakta ve "eğitimde teknoloji (technology in education)" adı altında kavramlaştırmaktadırlar (Percival and Ellington; 1988, s.16).

Bilindiği gibi eğitim teknolojisi, öğrenme-öğretme süreçlerine sistematik bir yaklaşım olup; temel hedefi eğitime tahsis edilen insangücü ve insangücü dışı kaynakları en etkili şekilde kullanmak suretiyle, eğitimin özel hedeflerini gerçekleştirmektir (Alkan; 1984, ss.191-192 ve Cilenti; 1988, ss. 29-32).

1968 yılında Silverman iki tür eğitim teknolojisinden söz etmekte idi. Bunlardan "görelî eğitim teknolojisi", eğitimde kullanılan bina, tesis, araç, gereç, personel, yöntem teknik gibi hertürlü olanığın en etkili şekilde kullanımı sorunu ile ilgilidir. "Yapıcı eğitim teknolojisi" ise; eğitimin verim ve etkililiğinin artırılmasının, daha çok insanın eğitim hizmetlerinden yararlanabilmesinin sağlanabilmesi için eğitim sorunlarının analizinden hareketle gerekli her türlü araç, gereç, yöntem ve tekniklerin geliştirilmesi görevini üstlenmiştir (Aktaran: Tandoğan; 198., s.14).

Silverman'ın bu ayrımı yapay bir ayrım olmakla birlikte, eğitim teknolojisinin temel ilgi alanlarının belirlenmesi açısından dikkat çekicidir. Bu yaklaşım eğitim teknolojisinin "eldeki olanakların kullanımı" ve "yeni olanaklar geliştirme" gibi iki boyutlu bir işleve sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Genel anlamda teknoloji araçlar, gereçler, teknikler, yöntemler ve sistemler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda eğitim teknolojisi, eğitim etkinliklerinin tamamını içine alan özel bir teknoloji olarak karşımıza çıkmaktadır (Hawkrige; 1984, s.39). Eğitim teknolojisinin kapsamı bu şekilde belirlenince okul binalarının kullanımı ile ilgili planlama, organizasyon, uygulama, değerlendirme ve geliştirme etkinliklerinin de eğitim teknolojisi ile doğrudan ilgili biri uğraş alanı olduğu anlaşılmaktadır.

Kapsamı açısından bakıldığında eğitim teknolojisi felsefe, kuram, ilke, süreç, ortam ve uygulama gibi temel öğelerden oluşmakta ve okul binalarını "ortam" ögesi içinde ele almaktadır (Alkan; 1984, s.19) Eğitim ortamı; eğitimde bilgi iletim etkinliğinin olduğu, öğrencinin bilgi ile etkileşimde bulunduğu personel, araç, gereç, bina, tesis ve organizasyon gibi birbirleriyle ilişki içinde olan birçok öğeden oluşur (Alkan; 1979, s.6). Ortam ögesi açısından bakıldığında eğitim teknolojisinde esas olan, en ekonomik, etkili ve uygulanabilir ortamlar sistemini geliştirmektir (Schmidtbauer; 1983, s.290). Keza eğitim yaşantılarının meydana geldiği her türlü çevreyi başarılı bir biçimde kontrol etmek, eğitim teknolojisinde temel bir ilkedir (Alkan; 1984, s.55).

Eğitim teknolojisinde sistem yaklaşımı eğitim hizmetlerinin planlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi konularında birtakım temel ilkelere uyulmasını öngörmektedir. Bu ilkelere, eğitim teknolojisi alanında geniş ölçüde yararlanılmakta ve verimle sonuçlar alınmaktadır. Örneğin Combs'un "ölçek ekonomileri ilkesi, okul binalarının kullanımında izlenecek yaklaşım konusunda geniş ölçüde ışık tutucudur.

Bu ilkeye göre;

"Pahalı eğitim tesisleri ve araçları sözkonusu olduğunda, kalite ve etkenlik kaybı olmaksızın hizmet büyük çapta tutuldukça ekonomik olmayan bir büyüklüğe ulaşıncaya kadar öğrenci başına düşen maliyetin düşmesinin mümkün olduğunu hatırlatmaktadır. Küçük çapta kabul edilemeyecek kadar pahalı olan bir hizmet büyük ölçüde düşünüldüğünde ekonomik yönden geçerli olabilir. Hatta en düşük maliyet niteliği taşıyabilir." (Alkan; 1984, s.75).

Öte yandan "optimize ilkesi", güç temin edilebilen ve pahalı olan ortamların en etkili şekilde; ucuz ve kolay bulunabilen ortamların ise en yaygın şekilde kullanılması durumunda genel optimum sonuçlara ulaşılabileceğine işaret etmektedir (Alkan; 1984, s.76).

Eğitim teknolojisinin, eğitimin verim ve etkililiğini arttırmak suretiyle eğitim sistemlerine kısa dönemli yararları yanında, uzun dönemli yarar-

ları da bulunmaktadır. Bunlardan "eğitim hizmetlerini yaygınlaştırmak suretiyle, eğitimde fırsat eşitliğini artırma" (Tandoğan; 1982, s.212), konumuzla doğrudan ilgilidir.

Bugün eğitim teknolojisinin beş temel alanda hızlı bir gelişme içinde olduğu gözlemlenmektedir (Alkan; 1990- s.13);

1. Yeni teknolojik sistemler,
2. Öğrenme-öğretme süreçleri,
3. Program düzenleme yöntemleri,
4. Eğitim ortamları,
5. İnsangücü.

Eğitim teknolojisinin yukarıda özetlenen gelişim alanlarından her birinde şimdiye kadar çok önemli araştırmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Bir yönüyle eğitim kuramlarına, diğer yönüyle eğitim uygulamalarına dayanan eğitim teknolojisi biliminden gereği gibi yararlanabilmek için şimdiye kadar yapılan araştırmaların ötesinde yoğun bir araştırma gereksinimi bulunmaktadır. Bunlar arasında özellikle eğitim ortamlarında en etkili şekilde yararlanma konusunda ışık tutucu araştırmalar oldukça yetersiz bulunmaktadır (Alkan; 1984, s.57).

EĞİTSEL FİZİK MEKAN KULLANIMI

Sorun ve Önem

Eğitim sektörüne tahsis edilen mali kaynakların önemli bir bölümü, hizmetin götürülebilmesi için gerekli alt yapının oluşturulması, başka bir söyleyişle yatırım harcamaları için kullanılmaktadır. Tablo 2'de yıllar itibariyle, Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinin harcama kalemlerine göre dağılımları verilmektedir. Tablodaki verilerin incelenmesinden de anlaşılabilir gibi; Milli Eğitim Bakanlığı'nın toplam bütçesinden, diğer harcama kalemlerine ayrılan ödenekler için ayrılan ödenekler sürekli bir artış göstermiştir. Yatırım harcamaları, Bakanlık bütçesi içinde daha ağırlıklı bir harcama kalemi haline gelmiş; personel harcamalarından sonra ikinci sıradaki yerini korumuştur.

Eğitim yatırımları için yapılan harcamalara ayrılan ekonomik kaynaklar; toplam devlet yatırımları için ayrılan kaynaklar içinde de önemli bir paya sahiptir. Bu paylarla ilgili rakamlar, Tablo 3'te verilmektedir. Tablo 2 ve Tablo 3'teki veriler bir arada dikkate alındığında; eğitim yatırımları için yapılan harcamaların; hem eğitim için kullanılan kaynaklar toplamı, hem de devletin toplam yatırım harcamaları içinde önemli bir

yer işgal ettiği anlaşılmaktadır. Şöyle de söylenebilir: Toplumsal kaynakların çok önemli bir kısmı, eğitim için gerekli alt yapının oluşturulması için kullanılmaktadır. Eğitim yatırımları için yapılan harcamaların hemen tamamına yakını ise okul binalarının yapımında kullanılmaktadır (M.E.B.; 1990 (b), s.42).

TABLO : 2
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI BÜTÇESİNİN
BÜTÇE KALEMLERİNE GÖRE DAĞILIMI
(% Olarak)

Bütçe Kalemi	Yıllar			
	1986	1987	1988	1989
Personel	49.5	48.3	52.1	47.7
Yatırım	22.6	24.4	27.4	33.9
Diğer Cariler	16.7	17.1	14.8	14.1
Transfer	11.2	10.2	5.3	4.3
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Baloğlu; 1990, s.97'deki verilerden yararlanılarak düzenlendi.

TABLO : 3
KONSOLİDE DEVLET BÜTÇESİ YATIRIM ÖDENEKLERİ İÇİNDE EĞİTİM SEKTÖRÜ YATIRIM ÖDENEKLERİNİN PAYI
(% Olarak)

Yıllar	MEBYatırım ödeneklerinin payı	YÖK Yatırım ödeneklerinin payı	Toplam
1980	6.0	3.6	9.6
1981	6.0	2.9	8.9
1982	6.4	3.7	10.1
1983	6.4	4.3	10.7
1984	6.7	3.7	10.4
1985	6.1	3.5	9.6
1986	6.7	3.9	10.6
1987	7.4	4.3	11.7
1988	8.7	4.9	13.9
1989	9.8	4.9	14.7

Kaynak: Baloğlu; 1990, s.97'deki verilerden yararlanılarak düzenlendi.

Gerek yatırım harcamalarında kullanılan kaynakların, eğitime ayrılan toplam kaynaklar içinde çok önemli bir paya sahip olması; gerekse okul binalarının yapımı amacıyla kullanılan kaynakların, toplam eğitim

yatırımları için kullanılan kaynaklar içinde sahip olduğu payın büyüklüğü okul binalarını, ekonomik anlamda çok önemli bir kaynak türü olarak karşımıza çıkarmaktadır. Kaynağın mali değer olarak büyüklüğü, kullanımında gösterilmesi gereken titizliğin önemini daha da arttırmaktadır. Eğitim alanında hizmetin yaygınlaştırılması gereksinimine karşılık kaynak kıtlığı şeklinde beliren çift boyutlu krizin çözümlenebilmesi için okul binalarının kapasite israfı ve nitelik kaybına neden olmayacak şekilde kullanımının sağlanması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Okul binalarının etkili kullanımını gerektiren tek neden, bu binaların yapımında kullanılan kaynakların ekonomik olarak büyüklüğü ve önemi-liği değildir. Okul binası; öğretmen, öğrenci, araç, gereç ve donanım gibi eğitimin diğer girdi kaynaklarını bir araya getiren, barındıran zorunlu mekânlar olarak, eğitim ortamının en klasik ve temel öğelerinden birisi olma özelliğini taşımaktadır.

Eğitim etkinliklerinin beklenen yararı sağlayabilmesi için en temel koşullardan birisi, yeterli sayıda okul binasının yapılması ve bu binaların etkili şekilde kullanımının sağlanmasıdır (Öğretmen Dünyası; 1986, s.3 ve Küçükahmet; 1986, ss. 14-16). Başka bir söyleşiyle; okul binalarının etkili kullanımı, ekonomik yararı en üst düzeye çıkarmakla kalmamakta, aynı zamanda eğitimin niteliğinin artırılmasında da önemli bir faktör almaktadır.

Etkililik kavramı ile ilgili olarak daha önce yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi okul binalarının kullanımında etkililiğin sağlanması, niteliği sabit tutarsak mevcut binalarla daha fazla öğrenciye eğitim hizmeti götürebilme ya da öğrenci sayısını sabit tutarsak aynı binalarla daha nitelikli bir hizmet verebilmeyi gerektirir.

Girişimler

Evrensel düzeyde bakıldığında konuya ilişkin değişik uygulamaların varlığı dikkati çekmektedir. Söz konusu uygulamaların ortak temel hedefi, okul binalarının mekansal ve zamansal kapasite israfını önleyecek şekilde kullanımının sağlanması olarak özetlenebilir. Bu hedefe yönelik girişimlerin şu görünümüler altında uygulamaya aktarıldığını görmekteyiz:

Okul binalarının;

1. Mevcut öğrenci kapasiteleri ile kullanılan kapasitelerinin birbirine eşitlenmesi,
2. Birimlerin aynı kademedeki birden fazla okul tarafından kullanımının sağlanması,
3. Birimlerin değişik kademedeki okullar tarafından ortaklaşa kullanımı,
4. Yaygın eğitim hizmetlerinde kullanımı,

5. Eğitim hizmetleri dışındaki hizmetlerde toplumun diğer kesimleri tarafından kullanımı,

6. Toplumda bulunan uygun tesislerin okullara da hizmet verecek şekilde kullanımının sağlanması,

7. Daha uzun süreli kullanılmalarının sağlanması.

Özellikle okul binalarının öğrenci sayılarını karşılayamayacak kadar az olduğu ülkelerde, okul binalarının kapasitelerinin tamamının kullanılmasına yönelik girişimler uzun süreden beri sürdürülmektedir. Geçmiş yıllarda Yugoslavya ve İngiltere'de bu tür girişimler başlatılmıştır. Örneğin İngiltere'de yapılan araştırmalar sonunda okul binalarının tam kapasite ile kullanılmadığı anlaşılmış; alınan önlemlerle fiziksel donanımda hiç bir değişiklik yapılmadan, öğretmenlik eğitimi gören öğrenci sayısı % 20 oranında arttırılabilmektedir (Williams; 1977, s.33). Yine İngiltere'de 1988 Temmuz ayında kabul edilen Eğitim Reformu çerçevesinde başlatılan başlıca girişimlerden bir kısmı da bina yetersizliğinden dolayı okula alınamayan öğrencilerin okula alınabilmesi ile ilgilidir. Söz konusu kanun çerçevesinde başlatılan okul binalarının tam kapasite ile kullanımının sağlanmasına yönelik araştırma ve uygulama projeleri sürdürülmektedir (TÜSİAD GÖRÜŞ DERGİSİ; 1990, s.108).

Bina yetersizliği karşısında bazı birimlerin aynı öğretim kademesindeki değişik okullar tarafından ortaklaşa kullanımının önemli bir seçenek olarak ele alındığı anlaşılmaktadır. Geçmiş yıllarda A.B.D.'nde kitaplık ve bilgisayar olanaklarından yararlanmak üzere üniversitelerin birleşmesi bunun örneklerindedir (Williams; 1977, s.34). Keza Almanya, İngiltere, İsviçre, Avustralya ve İsrail gibi ülkelerde benzer uygulamalar görmek olanaklıdır (Neufert; 1983, ss. 222-223).

Okul binalarından daha çeşitli şekilde yararlanabilmek amacıyla, binayı oluşturan birimlerin örgün eğitim dışında, yaygın eğitim amacıyla kullanılması; A.B.D., İngiltere, Yugoslavya (Williams; 1977, s.33) ve Almanya (Herrmann; 1990, s.139) gibi ülkelerde öteden beri görülebilen bir uygulamadır. Aynı şekilde Türkiye'de okul binalarının örgün olmayan meslek eğitimi ve yetişkinler eğitimi alanlarında kullanıldığı bilinmektedir (M.E.B.; 1990(a), s.55).

Dikkati çeken bir başka uygulama, okul binalarının eğitim dışındaki hizmetlerde de kullanılmasıdır. Örneğin İskandinav ülkelerinde okul binalarının yaz aylarında turistler için barınma tesisi olarak kullanılması yaygın bir uygulamadır (Williams; 1977, s.34). Yine birçok Avrupa ülkesinde uzun zamandan beri okul binaları eğitim hizmetleri dışında dinlenme, eğlence, barınma ve diğer hizmetlerde yaygın olarak kullanılmaktadır (Avrupa Konseyi; 1970, s.13). Ülkemizde yoğun ihtiyaca ve mevzuat açısından hiç bir sakınca bulunmamasına karşın okul binalarının öğretime kapalı olduğu zamanlarda bile eğitim hizmetleri dışında kullanımının yaygınlaşmamış olması dikkat çekicidir.

Okul binalarının tamamının veya bazı bölümlerinin öğretim saatleri dışında başka hizmetlerde; toplumda var olan, okullara ait olmayan tesislerin de okullar tarafından kullanılmasının sağlıklı bir planlaması, toplumun belli başlı olanaklarının, bu olanaklardan yararlanan herkese daha çok ve daha iyi fırsatlar vererek, etkili bir şekilde kullanılmasını sağlayacaktır. Öte yandan böyle bir uygulama, hem okul-çevre ilişkilerinin geliştirilmesi, hem de eğitim sistemlerinin karşı karşıya bulunduğu tesis yetersizliği sorununun çözümlenmesine katkıda bulunacaktır. Spor merkezleri, gençlik klüpleri, halk eğitim kurumları, müzeler, tiyatro, resim ve müzik merkezleri; okullarla bir bütün teşkil edecek şekilde bir arada toplanabilecek ve kullanılacak tesislerden ilk akla gelenlerdir. Bu çeşit planlamalar yapılırken ilgili birçok taraf arasında sağlıklı bir işbirliğine gidilmesi, yerel çalışmaların çok iyi koordine edilmesi gerekmektedir (Avrupa Konseyi; 1970, ss.14-15).

Gereksinimlerin ortaya çıkardığı bir başka uygulama şekli, okul binalarının kullanıldığı sürelerin elden geldiğince uzun tutulmasıdır. Esasen mevcut koşullarda karşılaşılan sorunların hiç olmazsa hafifletilebilmesi için okulların geceleri, hafta sonlarında ve tatil dönemlerinde de kullanılmaları gerekmektedir. Okulların sahip olduğu bina ve donanımların yoğun ve sürekli bir biçimde kullanılmaları gereksinimi vardır (Alkan; 1987, s.11). Gerçekten de bu tür girişimler birçok Avrupa ülkelerinde vardır ve yeni değildir (Küçükahmet; 1986, s.14).

Evrensel düzeyde okul binalarının mevcut olanaklarının daha çok insana hizmet verecek şekilde, daha uzun kullanımına yönelik girişimlerin yoğunluğu dikkati çekmektedir. Ayrıntıdaki bazı ulusal farklılıklara karşın bu girişimler temelde okul binalarının daha etkili kullanılmalarının sağlanmasına yöneliktir.

Okul binalarının etkili kullanımı, her şeyden önce sağlıklı bir planlama, organizasyon ve koordinasyonu gerektirmektedir. Bu süreç eğitimci, mimar, mühendis, çocuk gelişimci, şehir planlamacı ve daha birçok uzmanın işbirliği ve uyum içinde çalışmasını gerektirmektedir (Küçükahmet;1986, s.9).

Okul binalarının kapasitelerinin israfa neden olmayacak ve en iyi şekilde kullanılmalarının sağlanmasına yönelik girişimlerin geçmişi yeni değildir. Konu, 1962 ve 1964 yıllarında Rotterdam'da yapılan Uluslararası Okul Binaları Konferansları'nda; 1965'teki Beşinci Avrupa Eğitim Bakanları Toplantısı'nda; 1968 ve 1969'da gerçekleştirilen Okul Yapımının Pedagojik Yönleri Seminerleri'nde (Avrupa Konseyi; 1970, ss.32-41); Dünya Eğitim Bakanları Toplantısı'nda ve "Herkes İçin Eğitim Dünya Konferansı"nda ağırlıklı olarak ele alınmıştır.

Türkiye'deki Durum

Daha önce de kısmen değinildiği gibi Türkiye, nüfusu hızla artan ülkeler grubuna girmektedir. Sorun bununla da kalmamakta, ülkemiz nüfusunun önemli bir kesimini eğitim çağındaki bireyler oluşturmaktadır. Bu olgu, öğrenci sayılarındaki artış oranlarının, genel nüfustaki artış oranlarının önüne geçmesine neden olmaktadır. Okul sayıları ise öğrenci sayılarındaki artışlarla paralel olarak arttırılamamaktadır. Öğrenim çağındaki bireylerin sayılarındaki artışlar, okul sayılarındaki artışlara yansıtılmayınca, var olan okul binası yetersizliği sorunu daha da içinden çıkılmaz bir durum almaktadır. Gerçekten de Cumhuriyet Döneminde, genellikle hızlı nüfus artışından kaynaklanan ve kırsal keismden kente göç olgusu ile beslenen okul binalarının sayıca yetersizliği sorunu, sürekliliğini korumuştur. Son zamanlarda devletin eğitim hizmeti götürmekte yetersiz kaldığı "mahrumiyet bölgeleri"ne bir de "gecekondü bölgeleri" eklenmiştir.

Ülkemizde okul binalarının yetersizliği sorunu hemen her devirde kendini gösteren bir sorun olağelmıştır. Öğrenim çağındaki öğrencileri okutacak öğretmenin bulunduğu zamanlarda bile bina yokluğu nedeniyle, bu öğrenciler okula alınamamış, eğitim hizmetlerinden yoksun kalmışlardır. Aynı nedenle ikili, üçlü, hatta dörtlü öğretime gidilmiştir. Son yıllarda hiç bir özelliği olmayan binaların okul binası olarak kullanılması bu sorunu daha da içinden çıkılmaz boyutlara oluşturmuştur (Küçükahmet; 1986, s.14).

Bazı yerleşim birimlerinde artan öğrenci potansiyeline karşılık, yeterli sayıda okul açılmamıştır. Mevcut okullarımız ihtiyaca cevap vermekten uzaktır. "Kendi Okulunu Kendin Yap, Başkaları İçin Okul Yap" adı altında son yıllarda başlatılan kampanyalar da bu ihtiyacı karşılamada yeterli olamamıştır (M.E.B.; 1990(a), s.36).

Tablo 4'te Cumhuriyet Döneminde okul ve öğrenci sayılarındaki gelişmeler sergilenmektedir. Tablo'daki verilerin incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, sözkonusu dönemde okul sayılarındaki artış, öğrenci sayılarındaki artışların çok gerisinde kalmıştır. Giderek okullar, artan öğrenci potansiyelinin yarattığı ihtiyaçları karşılayamaz duruma gelmiştir. Hemen belirtmek gerekir ki bu sorunu aşmak için şimdiye kadar akla ilk gelen, hala yaygın bir şekilde devam etmekte olan ikili, hatta geçmiş yıllarda olduğu gibi üçlü, dörtlü öğretim yapmak olmuştur (Küçükahmet; 1986, s.14 ve Tekişık; 1980, s.3). Tablo 5'te okulların, okul türü ve öğretim şekillerine göre dağılımları verilmektedir. Tablo'daki veriler okullarda ikili öğretimin yaygın bir hal aldığını göstermektedir. Genel toplam dikkate alındığında okulların % 25'inin ikili öğretim yapmakta olduğu anlaşılmaktadır. İkili öğretimin ortaöğretimde yoğunlaşması, bu öğretim kademesindeki fizik mekan yetersizliğini vurgulamaktadır.

TABLE : 4
CUHMURİYET DÖNEMİNDE OKUL VE ÖĞRENCİ SAYILARINDAKİ
GELİŞMELER VE ARTIŞ KATLARI

Okul Türü	1923-1924		1989-1990		Artış Katı	
	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci
İlkokul	4894	341941	51169	7191027	10.4	21.9
Ortaokul	72	5905	6357	2280606	386.2	59.3
Genel Lise	23	1241	1700	750091	73.9	604.4
Mes. Tekn. Lise	64	6547	1605	542956	25.0	82.9
Yükseköğretim(1)	9	2914	398	604022	44.2	207.2
TOPLAM	5062	358548	61229	11368702	12.0	32.0

(1) Açıköğretim dahil,
Kaynak: Baloğlu; 1990, s.32'deki verilerden yararlanılarak düzenlendi.

TABLE : 5
OKULLARIN ÖĞRETİM ŞEKLİ VE
OKUL TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMLARI
(1989-1990)

	Öğretim Şekli					
	Normal		İkili		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İlkokul	40968	85.5	9892	14.5	50860	100
Ortaokul	3334	77.5	963	22.5	4297	100
Genel Lise	838	62.0	512	38.0	1350	100
TOPLAM	45140	75.0	11367	25.0	56507	100

(*) Resmi okulları kapsar.

Kaynak: Baloğlu; 1990, s.68'deki verilerden yararlanılarak düzenlendi.

1989-1990 öğretim yılında endüstri meslek liselerine başvuran 176873 öğrenciden, ancak 89958'i kabul edilebilmiştir. Başka bir söylesiyle, bina yetersizliğinden dolayı bu okullara başvuran öğrencilerin ancak yarısı ya da iki öğrenciden birisi alınabilmiştir (M.E.B.; 1990)(a), s.42). Bu durum, ortaöğretimdeki bina yetersizliğini gösteren somut bir örnektir.

Giderek yoğunlaşan bina yetersizliğinin giderilmesinde, ikili öğretim yapmanın da bir çözüm olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü ikili öğretim karşın, şube ve derslik başına düşen öğrenci sayıları oldukça yüksektir ve uluslararası standartların çok üstündedir. (Küçükahmet; 1986, s.14 ve Akgün; 1980, s.21). Liselerimizde ortalama olarak derslik başına

düşen öğrenci sayısı 62'dir. Bu sayı, gelişmiş ülkelerde 15 ila 30 arasında değişmektedir. Şüphesiz bunlar ortalama rakamlardır. Ülkemizde birçok okulda bir derslik başına düşen öğrenci sayısı, 70-80'e çıkmaktadır. Hatta İstanbul gibi kalabalık şehir merkezlerinde bazı okullarda bu sayı, 100'ün üzerindedir. (M.E.G.S.B.; 1989, ss. 24-25). İkili öğretimin yaygın bir hal almış olmasına karşın, sınıf mevcutlarının bu denli kalabalık olması ülkemizde yaşanan okul binası yetersizliği sorununun şiddetini göstermektedir.

Ülkemizde uygulandığı şekliyle ikili öğretim, okul binalarının daha uzun süre kullanıldığı anlamına gelmemektedir. Aksine genelde ikili öğretim yapan okullar da, bir günde normal (tekli) öğretim yapan okullarla aynı süre ile açık kalmaktadırlar. İkili öğretimde öğrenci okulda yaklaşık 4.5 saat kalmaktadır. Bu süre normal öğretimde 7.5; üçlü öğretimde ise 3.5 saattir (Tekişik; 1976, s.2).

Eğitim sistemimizde öğrenci başarısızlık oranlarının oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Başarısızlık oranları ile ilgili veriler, Tablo 7'de verilmektedir. Tablo'daki verilere göre 1988-89 öğretim yılında resmi okullarda toplam 1314453 öğrenci sınıfta kalmıştır. 40 öğrenciye bir derslik düşecek şekilde ele alındığında, yalnızca sözkonusu öğretim yılında $1314453/40=32861$ derslik kaybı olduğu anlaşılmaktadır. Okul binası yapımında kullanılan ölçütlere göre (M.E.B.; 1990(c); bunun mali değeri, yaklaşık 1.3 trilyon liradır. Yalnızca boş bina olarak hesaplanan bu değer 1988 M.E.B. yatırım bütçesinin 4.2 katı, 1988 M.E.B. bütçesinin ise % 73'üdür. Hemen belirtmek gerekir ki bunlar yalnızca boş derslik maliyetidir. Donanım, personel ve diğer harcamalarda katıldığında bu değer oldukça yükseleceği açıktır.

TABLO : 7
RESMİ OKULLARDA SINIFTA KALAN ÖĞRENCİ
SAYILARI VE ORANLARI
(1988-1989)

Okul Türü	Geçenler	Kalanlar
İlkokul	59964609	453830
Ortaokul	1488791	578461
Genel Lise	462367	186128
Mesl.Tekn. Lise	380743	96034
TOPLAM	8328361	1314453

Kaynak: M.E.B.; 1990(c), s.26'daki verilerden yararlanılarak düzenlendi.

Tablo 8'deki verilerin incelenmesinden ve daha önce yapılan açıklamalardan anlaşılabilceği gibi; ülkemizde yoğun derslik bir derslik açığı vardır.

TABLE: 8
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI'NA BAĞLI OKULLARIN
TOPLAM DERSLİK DURUMLARI VE ALTINCI BEŞ YILLIK
KALKINMA PLANI DÖNEMİ DERSLİK İHTİYAÇLARI

Mevcut Derslik	40 öğrenciye Bir Derslik İkiliden Normal Öğretime Geçiş İçin	1989-90 Açığı	Dönem Sonuna Kadar Toplam İhtiyaç
230066	62326	31410	147350

Kaynak: Baloğlu; 1990, s.71'deki verilerden yararlanılarak düzenlendi.

Yoğun derslik ihtiyacına karşın, sorununun çözümüne yönelik girişimlerin genellikle dersliklerin öğrenci kapasitelerinin zorlanması şeklinde uygulamaya yansıdığı anlaşılmaktadır. Okul binalarının planlanması, yapımı ve kullanılması konularında önemli sorunlar vardır. Resmî planlar gerçek ihtiyaçlara, uygulamalar plan hedeflerine göre yetersiz kalmaktadır. Keza okul binalarının kullanımında izlenen yaklaşımlar da okul binası sorununun çözümüne katkıda bulunacak şekilde olmamaktadır. (Çilenti; 1988, s.32, Akgün; 1980; s.18, Elgin ve arkadaşları; 1978, ss.18-22, Alkan; 1986, s.176, Başkal; 1987, s.179).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Buraya kadar yapılan açıklamaları şu şekilde özetlemek olanaklıdır: Günümüzde eğitim sistemleri eğitimin bütün toplum üyelerini içine alacak şekilde yaygınlaştırılması sorumluluğu taşımaktadırlar. Mevcut finansman ve organizasyon yöntemleri ile bu sorumluluğun yerine getirilmesi, eğitime ayrılan kaynakların hızla artırılmasını gerektirmektedir. Oysa ki günümüzde eğitim, bütün ulusların ekonomik yaşamlarında en büyük harcama kalemlerinden birisi durmaktadır ve eğitime ayrılan kaynaklar bütün ülkelerin toplam kaynakları içinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Eğitim dışındaki hizmetlere ayrılan kaynakları kısmadan, eğitime daha fazla kaynak ayırmak, bütün ülkeler için olanaksız hale gelmiştir. Kısaca eğitim sistemleri hizmetin yaygınlaştırılması gereksinimine karşılık kaynak kıtlığı şeklinde özetlenebilecek çift boyutlu bir kriz ile karşı karşıya bulunmaktadır. Sözkonusu kaynaklar arasında okul binaları önemli bir yere sahiptir.

Çağdaş eğitim teknolojisi, yukarıda özetlenen krizin aşılabilmesi için her türlü kaynağınve bu arada okul binalarının hizmetin yaygınlaştırılmasına katkı sağlayacak, ama eğitimin kalitesini de düşürmeyecek şekilde kullanılmasını öngörmektedir. Bunun için okul binalarının kullanımında mekansal ve zamansal kapasite israfını önleyici önlemlerin alınması gerekmektedir.

Konuya evrensel düzeyde bakıldığında; bu önlemlere örnek teşkil eden çeşitli uygulamaların varlığı dikkati çekmektedir. Kabaca özetlemek gerekirse bu uygulamalar, okul binalarının tamamının veya bazı birimlerinin birden fazla okul tarafından ortaklaşa kullanılması; okul binalarının toplumun başka kesimleri tarafından da kullanımının sağlanması; binaların daha uzun sürelerle kullanımının sağlanması şeklinde belirmektedir.

Ülkemizde okul binalarının sayıca ve nitelikçe yetersizliği her zaman görülebilen bir sorun olagelmıştır. Hızlı nüfus artışından kaynaklanan, kırsal kesimden kente göç olgusu ile beslenen bu sorun, henüz bir çözüme kavuşturulabilmiş değildir. Sorunun daha çok ortaöğretimde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

Alanla ilgili yazın ve sınırlı sayıdaki araştırmalar incelendiğinde görülmektedir ki; ülkemizde okul binalarının yetersizliği, özellikle ortaöğretim sistemimizin karşı karşıya bulunduğu yaşamsal bir sorun olmasına karşılık, bu sorunun yarattığı olumsuzlukları giderme konusundaki girişimlerin yetersiz kaldığı yolunda önemli ipuçları vardır. Uygulamalar genellikle dersliklerin öğrenci kapasitelerini zorlama şeklinde olmuştur. Yine ilgili literatürde, okul binalarının sayısal yetersizliği sürekli olarak vurgulanırken, buna karşılık mevcut binaların var olan kapasitelerinin yeterince kullanılıp kullanılmadığı hususu genellikle karanlıkta kalmıştır.

Bu durum ülkemizde eğitsel fizik mekan yetersizliği sorunun, her geçen gün daha da büyümesine karşılık; bir yandan da mevcut binaların kullanımında izlenen yaklaşımlar tarafından beslendiğini göstermektedir. Sorunun ülke gerçeklerine uygun ve kalıcı bir çözüme kavuşturulabilmesi için; ilgili girişimlerin “yeni bina yapımı” yanında, “mevcut binaların etkili kullanımı” boyutunu da gözardı etmemesi gereksinimi vardır.

Bu gereksinimi karşılamak üzere, başka ülkelerdeki uygulamalara da uygun olarak genelde eğitim sistemi, özelde de ortaöğretim düzeyinde şu önlemlerin alınması yararlı görülmektedir:

1. Okul binalarının yöreler, birimlerin de okullararası dengesiz dağılımını önlemek için; okul binası ihtiyacı açısından yörelerin, birim ihtiyacı açısından da okulların gereksinimleri belirlenmeli; bina ve birim yapımı bu önceliklere göre yürütülmelidir.

2. Okulların birim ve bina gereksinimlerinin karşılanmasında yeni kaynak tahsisinden önce, mevcut kaynakların işe koşulmasına ağırlık verilmelidir.

3. Okullarda eksikliği hissedilen, ancak okul dışındaki çevrede bulunan eğitsel birimlerin (spor salonu, kütüphane, sinema, tiyatro, sergi salonları, müzeler vb.) okullar tarafından yaygın olarak kullanımı için önlemler alınmalıdır.

4. Okul binalarının tamamının veya bazı birimlerin, mesai saatleri dışında ve tatil günlerinde toplumun değişik kesimleri tarafından kullanılabilmesine olanak tanınmalıdır.

5. Olanaklar ölçüsünde binaların veya çeşitli birimlerin birden fazla okul tarafından ortak kullanımı sağlanmalıdır.

6. "Her şubeye bir derslik" tahsis etmek yerine, yükseköğretimde olduğu gibi "her ders için bir derslik" ayrılması yoluna gidilerek, dersliklerin zamansal kullanım oranları artırılmaya çalışılmalıdır.

7. Okul binalarının bir günde ve bir yıl boyunca daha uzun sürelerle kullanılmasına olanak tanıyacak mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilmezse, bu uygulama özendirilmelidir.

8. Okul binalarının yaz aylarında, hafta sonlarında ve diğer tatil günlerinde yemek, eğlence, konaklama, sosyal etkinlikler ve halk eğitimi amacıyla kullanımını sağlayacak önlemler alınmalıdır.

9. Binaların ortak kullanımı için, "eğitim bölgeleri" ve "kampüs sistemi" gibi yapılanma ve örgütlenme biçimlerine başvurulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akgün, Meral. *Milli Eğitim Temel Kanunu Çerçevesinde Öğrencisini Aldığı Yöre ve Kullanıcı İstekleri de Gözetilerek Yeni Levent Lisesi Binalarının Kullanılabilirliğinin İrdelenmesi*. Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1990.
- Akyol, Avni. "Açış Konuşması". *2000'li Yılların Eşiğinde Türkiye ve Almanya'da Eğitim Politikası*. Ankara: 1990, ss. 6-18.
- Alkan, Cevat. *Eğitim Teknolojisi "Kavram, Kapsam, Süreç, İşgören, Uygulama"*. İkinci Baskı, Ankara: 1984.
- , "Ortaöğretim Kurumlarında Eğitim-Öğretim Ortamı", *Türkiye'de Ortaöğretim ve Sorunları*, (Edit: Turhan Oğuzkan). İkinci Basım. Ankara: 1986, ss. 171-177.
- , "Modüler Programlama ve Türkiye'de Uygulaması". *A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 1. Ankara: 1990, ss.13-22.
- Avrupa Konseyi. *Okul Yapımının Pedagojik Yönleri İkinci Semineri Sonuç Raporu*, (Çev.: Ferhan Oğuzkan). Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları, Seri No: 2, Ankara: 1970.
- Baloğlu, Zekai. *Türkiye'de Eğitim*. TÜSİAD Yayınları, Ankara: 1990.
- Baykal, Ali. "Gençliğin Eğitimi: Düğümlerden Çözümleme". *Gençliğin Eğitimi*. Türkiye İş Bankası Yayınları, İkinci Baskı, Ankara: 1987, ss.173-189.
- Bursahoğlu, Ziya. "Dünya Bankası ve Eğitim Bankamız", *A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 1-2. Ankara: 1988, ss.389-393.

- Bülbül, Sudi.** "Dünya Eğitim Bunalımı ve Eğitimin Finansmanı Sorunu", *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 1-2. Ankara: 1988, ss. 393-408.
- Çilenti, Kamuran.** *Eğitim Teknolojisi ve Öğretim*. Üçüncü baskı, Ankara: 1988.
- D.İ.E. *1990 Yılı Programı*. Başbakanlık Basımevi, Ankara: 1990a.
- , *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler 1984-1988*. Başbakanlık Basımevi, Ankara: 1990(b).
- Elgin, Sait G. ve M.Sert.** *İlk ve Orta Dereceli Okularda Ders Araçlarının Durumu ile İlgili Bir Araştırma*. M.E.B. Eğitim Teknolojisi Dairesi Yayınları, Ankara: 1978.
- Küçükahmet, Leyla.** "Okul Binalarının Eğitsel Kullanımı", *Çağdaş Eğitim*, Sayı: 113. ankara: 1986, ss.9-15.
- Madu, N. Clark.** "Transferring Technology to Developing Countries Critical Faktors for Succes", *Long Range Planning*, Vol: 22, No: 4, 1989, pp. 119-123.
- M.E.B., *Ortaöğretimde Yeniden Düzenleme ve Reform Semineri*, Ankara: 1990(a).
- , *Eğitim Yapıları*. Yayın No: 1993, M.E.B. Basımevi, Ankara: 1990(b).
- , *Okul Yapıları Brifing Raporu (12 Nisan 1990)*. M.E.B. Basımevi, Ankara: 1990(c).
- M.E.G.S.B., *Onikinci Milli Eğitim Şurası*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, ankara: 1988.
- Milliyet Gazetesi. "Milli Eğitim Bütçesi Milli Savunmanın Önüne Geçti". Yıl: 41, Sayı: 15526, İstanbul: 1991.
- Neufert, Ernst.** *Yapı Tasarım Bilgisi*, Kelaynak Yayınevi, ankara: 1983.
- Öğretmen Dünyası Dergisi, "Okul Binası Sorunu". Sayı: 80, Ankara: 1986, ss.3-4.
- Sönmez, Veysel.** "Türkiye'de Eğitimin Kalitesi ve Geleceği", *H.Ü.Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1 Ankara: 1986, ss. 49-63.
- Şimşek, Salih.** *Lisans Anlaşmaları Yoluyla Teknoloji Transferi*. TOBB Yayınları, Ankara: 1988.
- Tekışık, H. Hüsnü.** "Milli Eğitim Bakanına: Okulsuz Eğitim Olamaz", *Çağdaş Eğitim*, Sayı: 7. Ankara: 1976, ss. 1-5.
- , "Milli Eğitimde Okul Binası Sorunu ve Çözümü", *Çağdaş Eğitim Dergisi*, Sayı: 51. Ankara: 1980, ss. 1-2.
- Toprak, Türkan.** *Türkiye'de Eğitim ve Öğrenci Başına Ödenek Dağılımı*. Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayınları, No: 1978/185. Ankara: 1978.
- TÜİSAD GÖRÜŞ Dergisi. "AT Ülkelerinde Son Yıllarda Eğitim Alanında Yapılan Reformlar", Eğitim Özel Sayısı. İstanbul: 1990, ss. 99-112.
- Williams, Gareth L.**, "Eğitim İçin Kaynak Sorunu", Çev.: Lale Oyal. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 7. ankara: 1977, ss.32-39.